

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

ZAKLJUČNA STROKOVNA NALOGA VISOKE POSLOVNE ŠOLE
ANALIZA RAZVOJA EKOTURIZMA V KOSTARIKI

Ljubljana, september 2024

KLARA MULEJ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Klara Mulej, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza razvoja ekoruizma v Kostariki, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Dašo Farčnik

IZJAVLJAM :

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi;
11. da sem preverila verodostojnost informacij, ki izhajajo iz zapisov na podlagi uporabe orodij umetne inteligence.

V Ljubljani, dne 25. 9. 2024

Podpis študentke: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	OPREDELITEV EKOTURIZMA.....	2
2.1	Pomen ekoturizma	3
2.2	Zeleno zavajanje in načela ekoturizma	5
3	TURIZEM V KOSTARIKI	6
4	RAZVOJ EKOTURIZMA V KOSTARIKI.....	8
4.1	Kronološki pregled razvoja ekoturizma v Kostariki.....	8
4.2	Ukrepi za razvoj ekoturizma	9
5	OHRANITVENA OBMOČIJA KOSTARIKE.....	10
5.1	Turizem v ohranitvenih območjih Kostarike	11
5.2	Nacionalni parki.....	12
6	ŠTUDIJA DOBRIH PRAKS V KOSTARIKI NA PRIMERU NACIONALNIH PARKOV	13
6.1	Nacionalni park Manuel Antonio	15
6.2	Nacionalni park Cahuita	16
6.3	Nacionalni park Corcovado	16
6.4	Ugotovitve in izzivi	17
7	SKLEP	19
	LITERATURA IN VIRI	20

KAZALO SLIK

Slika 1: Razvoj pomena ekoturizma	4
Slika 2: Število prihodov in prenočitev turistov v Kostariki (v 1000)	7
Slika 3: Obisk ohranitvenih območij SINAC v letih 1990–2023.....	12
Slika 4: Zemljevid nacionalnih parkov in rezervatov v Kostariki	13
Slika 5: Število prihodov turistov v nacionalne parke Cahuita, Manuel Antonio in Corcovado	14

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

šp. – špansko

ICT – (šp. Instituto Costarricense de Turismo); Kostariški inštitut za turizem

IUCN – (angl. International Union for Conservation of Nature); Mednarodna zveza za varstvo narave

MANP – (šp. Manuel Antonio National park); Nacionalni park Manuel Antonio

MINAE – (šp. Ministerio de Ambiental y Energia); ministrstvo za okolje in energijo

OECD – (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development); Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj

TIES – (angl. The International Ecotourism Society); Mednarodna organizacija za ekoturizem

SINAC – (šp. Sistema Nacional de Áreas de Conservación); nacionalni sistem ohranitvenih območij Kostarike

UNEP – (angl. United Nations Environment Programme); Okoljski program Združenih narodov

UNWTO – (angl. United Nations World Tourism Organization); Svetovna turistična organizacija

WTTC – (angl. World Travel and Tourism Council); Svetovni potovalni in turistični svet

1 UVOD

Turizem je pomemben gospodarski sektor, ki je s preoblikovanjem okolja tako pozitivno kot tudi negativno vplival na različne regije (Fennell, 2020). Veljal je za zanesljiv vir dolgoročnih regionalnih razvojnih priložnosti, vendar je povzročil tudi ekološko škodo in okoljska vprašanja ter popolnoma preoblikoval regije (Fennell, 2020). Obsežen razvoj turizma povzroča hitro porabo naravnih virov in vsesplošno onesnaženje, poleg tega pa lahko negativno vpliva na vrednote lokalnega prebivalstva in njihovo kulturno dediščino (Mihalič, 2022).

Zaradi številnih okoljskih problemov in pomanjkanja skrbi za okolje, ki so posledica množičnega turizma, se je začelo iskanje drugih oblik turističnega razvoja z bolj odgovornim odnosom do okolja na podlagi bolj trajnostnih in etičnih načel. Vse večje zavedanje o negativnih vplivih množičnega turizma je povzročilo različne alternativne odgovorne koncepte, kot so trajnostni turizem, zeleni turizem, odgovorni turizem, ekoturizem, etični turizem in drugi (Dekhili in Achabou, 2015). Obstaja veliko možnih alternativnih konceptov, ki se osredotočajo na zmanjševanje negativnih vplivov, ki jih ustvarja množični turizem. Poleg gospodarskih dejavnikov je treba pri alternativnem konceptu turizma upoštevati tudi socialne in kulturne dejavnike, odnos do okolja in razvoj strategije trajnostnega turizma z večjimi gospodarskimi koristmi za državo gostiteljico (Theng in drugi, 2015).

Kostarika je tanek zelen pas tropskega deževnega gozda in vulkanov, ki se dvigajo med Tihim oceanom in Karibskim morjem. Njeno prebivalstvo šteje nekaj več kot pet milijonov in je zaradi svoje edinstvene lege in številnih mikroklim, ki omogočajo raznolikost ekosistemov, eno izmed biološko najbolj raznolikih območij na svetu. Tako je Kostarika s četrtno svojega ozemlja pod zaščito postala vodilni svetovni primer, kako lahko povezovanje turizma z rastočo mrežo ohranitvenih območij vodi k hkratni rasti družbenoekonomskega in okoljskega sektorja (McManus, 2021).

Namen zaključne naloge je podrobneje preučiti pomen in razvoj aplikacije koncepta ekoturizma v Kostariki. Cilj naloge je ugotoviti, kako je Kostarika aplicirala koncept ekoturizma in na podlagi te države izpostaviti pomen ekoturizma za varovanje flore in favne. V zaključni nalogi bom iskala odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja:

RV1: Kako je bil koncept ekoturizma v Kostariki apliciran?

RV2: Kako se je v Kostariki razvijal koncept ekoturizma s pomočjo sistema nacionalnih parkov?

RV3: S kakšnimi izzivi se sooča Kostarika pri izvajanju ekoturizma?

Na raziskovalna vprašanja odgovarjam s pomočjo pregleda literature na temo ekoturizma v Kostariki. Pregled literature zajema iskanje znanstvenih člankov po bazah Google scholar, Directory of Open Access Journals – DOAJ in iskanje podatkov po podatkovnih zbirkah

UNWTO, Science Direct, Taylor & Francis, JSTOR in Web of Science, in sicer na temo razvoja ekoturizma in razvoja ekoturizma v Kostariki. Podatke sem izbrala tudi primarno z obiskom dveh nacionalnih parkov: Manuel Antonio in Cahuita. Praktični del naloge temelji tako na primarni kot tudi na sekundarni empirični raziskavi, saj so rezultati raziskav podprti z uporabo sekundarnih virov in literature.

Prvi del naloge se osredotoča na podajanje teoretične podlage in obsega opredelitev koncepta ekoturizma, njegov pomen ter načine, kako se je koncept razvil. V nadaljevanju s pomočjo pregleda literature analiziram stanje turizma v Kostariki, prikažem kronološki pregled razvoja ekoturizma v omenjeni državi, opredelim pomen in navedem ukrepe, ki jih je država sprejela za doprinos k razvoju. V naslednjem poglavju opredelim varovana območja in njihov pomen za koncept ekoturizma, prav tako podrobneje opredelim pomen nacionalnih parkov. Zadnje poglavje zajema podrobnejšo analizo treh nacionalnih parkov – Manuel Antonio, Cahuita in Corcovado, skozi katere predstavim aplikacijo ekoturizma v Kostariki ter izzive, s katerimi se ti parki soočajo.

2 OPREDELITEV EKOTURIZMA

Mednarodna organizacija za ekoturizem (angl. The International Ecotourism Society, v nadaljevanju TIES), ekoturizem opredeljuje kot »odgovorno potovanje v naravna območja, ki varuje okolje, vzdržuje dobro počutje lokalnega prebivalstva ter vključuje interpretacijo in izobraževanje« (TIES, 2015). To vključuje obisk naravnih, neokrnjenih, eksotičnih in pogosto ogroženih območij, pri tem pa podpora organizacijam pri ohranjanju okolja in divjih živali. Ob zmanjševanju negativnih vplivov na okolje je ekoturizem namenjen tudi izgradnji kulture spoštovanja in varovanja narave ter zagotavljanju pozitivnih izkušenj za obiskovalce in lokalno prebivalstvo. Za gostitelje pomeni ekoturizem ustvarjanje vrednosti za skupnost, spodbujanje izjemnih doživetij za obiskovalce in večanje njihove ozaveščenosti o okoljskih, družbenih in političnih vprašanjih.

Okoljski program Združenih narodov (angl. United Nations Environment Programme, v nadaljevanju UNEP) navaja, da ekoturizem sledi ciljem trajnostnega turizma in vključuje naslednje komponente (Epler Wood, 2002):

- poteka v neokrnjenem naravnem okolju,
- zahteva izobraževanje vseh vključenih,
- prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti in dobremu počutju lokalnega prebivalstva,
- spodbuja odgovorno ravnanje turistov in turističnega gospodarstva,
- vključuje učenje kot del izkušnje,
- poudarja sodelovanje lokalnega prebivalstva in ustvarjanje novih poslovnih priložnosti,
- temelji na majhnih podjetjih in manjših skupinah turistov,
- zahteva minimalno porabo neobnovljivih virov.

Sporazum Mohonk (2000), predlog za mednarodno certificiranje trajnostnega turizma in ekoturizma, je ekoturizem obravnaval kot koncept turizma, ki sledi smernicam trajnostnega turizma s poudarkom na naravnem območju, kar dodaja naslednja merila bazi trajnostnega turizma: poudarek na osebnih izkušnjah z naravo za večje spoštovanje in razumevanje; spodbujanje okoljske ozaveščenosti; aktivne prispevke k ohranjanju naravnih območij; ekonomske, socialne ter kulturne koristi za lokalne skupnosti (Global Ecotourism Network, 2016).

Ekoturizem se pogosto uporablja v zvezi s turističnimi dejavnostmi, ki ne sledijo definiciji in osnovnim načelom, ki stojijo za tem. Najpogosteje se zamenjuje s turizmom v naravi, trajnostnim ali pustolovskim turizmom (Global Ecotourism Network, 2016). Turizem v naravi je širši pojem, ki zajema vse vrste turizma, ki temeljijo na relativno neokrnjenih naravnih okoljih ali naravnih značilnostih. Vključuje turizem, povezan z divjimi živalmi, vključuje pa tudi turizem, ki temelji na rastlinah, vegetaciji in naravnih znamenitostih, dokler je glavna dejavnost v osnovi opazovanje ali koncemplacija (Buckley, 2009). Fennell (2020) ga definira z besedami, da je to »vsaka oblika turizma, ki uporablja naravne vire v njihovi divji ali nerazviti obliki«. Če pa je naravno okolje uporabljeno predvsem kot prizorišče za adrenalinske ali športne aktivnosti na prostem, se to šteje za pustolovski turizem in ne za turizem, ki temelji na naravi. Pustolovski turizem Buckley opredeljuje kot »turizem, kjer je glavna atrakcija priložnost za opazovanje divjih živali«. Tako turizem v naravi kot tudi pustolovski turizem se lahko štejeta za ekoturizem, vendar to ni nujno vedno tako (Buckley, 2009).

Glede na to, da se koncepta trajnostni turizem in ekoturizem v praksi pogosto uporabljata kot sinonima ali v kakšni drugi povezavi, opredeljujem še trajnostni turizem. Ta v celoti upošteva svoje trenutne in prihodnje gospodarske, socialne in okoljske vplive ter zadovoljuje potrebe obiskovalcev, turistične industrije, okolja in lokalnih skupnosti gostiteljic, ne da bi ob tem onemogočal prihodnjim generacijam, da bodo zadovoljevale svoje potrebe (UNWTO, 2005). Ekoturizem sledi ciljem trajnostnega turizma in poleg vseh lastnosti, ki jih ima, zajema tudi nujno izobraževanje vseh vključenih; vedno poteka v neokrnjenem naravnem okolju; bolj značilen je za individualne popotnike ali manjše skupine organiziranih potovanj (Epler Wood, 2002).

2.1 Pomen ekoturizma

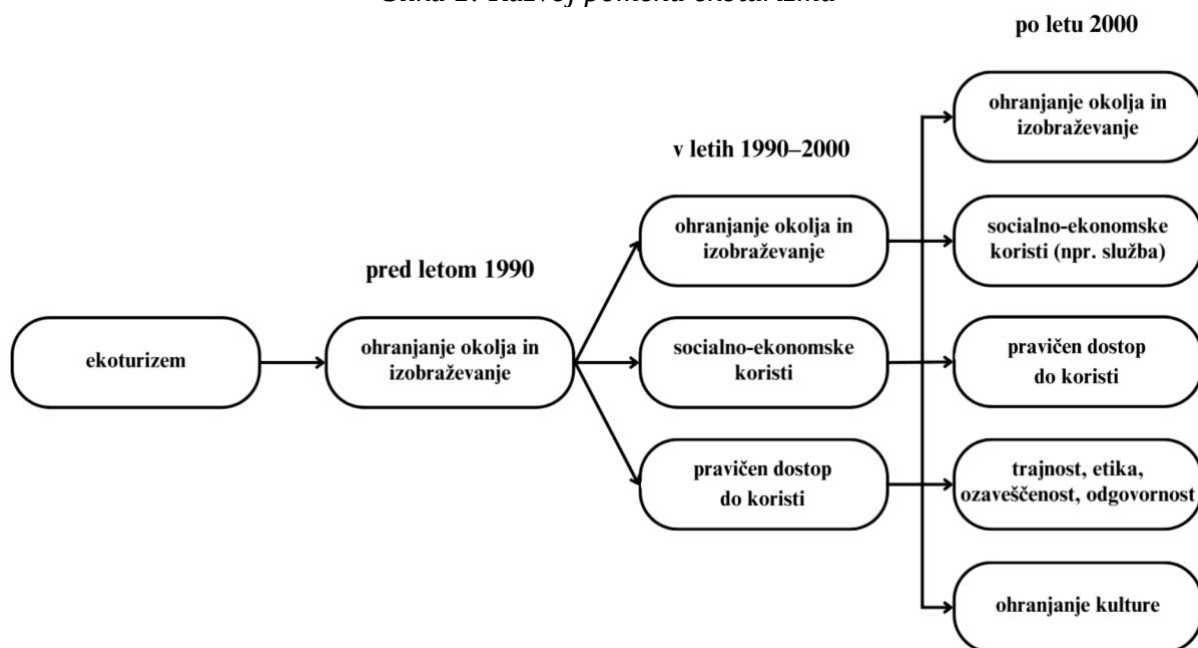
Izraz »ekoturizem« se je pojavil ob koncu osemdesetih let 20. stoletja kot neposredna posledica vse večje okoljske ozaveščenosti. Ta oblika turizma se je v zadnjih nekaj letih precej razvila, kar so podprli različni dejavniki: povečanje dohodka in prostega časa v gospodinjstvih razvitih držav, vse večje povpraševanje po doživetjih v naravnem, neokrnjenem okolju in večja ozaveščenost vlade o priložnostih za izkoriščanje tega povpraševanja (Coria in Calfucura, 2012).

Izvaja se na okoljsko nedotaknjenih in zaščenih območjih, za katera sta značilna ekološki prostop in kulturni pomen, lahko pa se izvaja tudi na območjih, za katera so odgovorni ljudje. Ta območja so vzpostavljena z namenom ohranjanja biotske raznovrstnosti, ekosistemov, raznih vrst živali in rastlin, habitatov, populacij in skupnosti. Zaradi okoljskega pomena, ki ga je ekoturizem pridobil, številne države vključujejo zakonodajo, ki podpira njegovo načrtovanje, razvoj in krepitev. Vladna politika spodbuja potrebne okoljske predpise in vidike, ki zmanjšujejo negativne vplive ter zagotavljajo dobre okoljske prakse za ekoturizem (Ramírez in Santana, 2018).

Izobraževanje je temeljni vidik ekoturizma, saj njegove posledice zaznamujejo raziskovalca ekoturizma, ekoturista, ciljne skupnosti itd. To je zato, ker uči, kako sodelovati z naravo. Izobraževanje igra pomembno vlogo pri ohranjanju biotske raznovrstnosti, saj opredeljuje osnovna načela, ki vladajo v praksi ekoturizma (Ramírez in Santana, 2018). Eden glavnih ciljev ekoturizma je ustvarjanje ekoloških, ki preprečujejo nadaljnje uničevanje okolja in njegovih virov, hkrati pa ustvarjajo delovna mesta, spodbujajo razvoj skupnosti, varovanje okolja in izobraževanje ter prispevajo k ohranjanju in izkušanju kulturne dediščine (Ocampo in ostali, 2018).

Razvoj ekoturizma je bil odziv na netrajnostne oblike turizma, kot je množični turizem. Sledi bolj naravni in trajnostni obliki turizma, ki želi vzpostaviti temeljne povezave med biotsko raznovrstnostjo in kulturo. Koncept ekoturizma se je širil z vidika ciljev, ki predstavljajo rešitev za večino težav, ki se pojavljajo v turizmu; ohranjanje okolja, gospodarski razvoj, ohranjanje kulture, zmanjševanje revščine itd. (Cobbinah, 2015). Slika 1 povzema razvoj pomena ekoturizma od leta 1990 do leta 2000.

Slika 1: Razvoj pomena ekoturizma

Vir: prirejeno po Cobbinah (2015).

Danes je ekoturizem zagotovil boljši način za upravljanje z naravnimi viri in vzpostavlja pomembne povezave med ohranjanjem naravnega okolja in turistično ponudbo. Z gospodarskimi spodbudami in prihodki je ekoturizem zagotovil podporo lokalni skupnosti, hkrati pa spodbuja učinkovito upravljanje z naravnimi viri in je tako pomemben za ohranjanje ekosistemov po svetu (Ramírez in Santana, 2018).

Medtem ko ekoturizem doprinaša k ustvarjanju pozitivnih okoljskih, ekonomskih in družbenih vplivov, lahko postane prav tako škodljiv kot množični turizem, če se ne izvaja pravilno. Ekoturistični projekti, ki se običajno nahajajo v neokrnjenih, oslabilenih ekosistemih, tvegajo uničenje naravnega okolja, od katerega so odvisni. Izguba biotske raznovrstnosti in habitata divjih živali, odlaganje odpadkov in onesnaženih odplak na območjih, ki imajo malo ali nič zmogljivosti za njihovo absorpcijo, so le nekatere skrbi (Brophy, 2015).

2.2 Zeleno zavajanje in načela ekoturizma

V 21. stoletju se izraz »ekoturizem« pogosto uporablja za trženje najrazličnejših destinacij, atrakcij, nastanitev in potovanj, ne da bi pri tem upoštevali osnovna načela (Epler Wood, 2002). Prekomerno oglaševanje ekoturizma je povzročilo, da so številne oblike turizma, ki ne spoštujejo temeljnih načel ekoturizma, napačno označene kot ekoturizem. Honey (2008) to imenuje »greenwashing« ali zeleno zavajanje. Vključuje dejavnosti z minimalnimi okoljskimi vplivi brez podpore za ohranjanje ali zgolj obiske naravnih območij brez povezave z ohranitvenimi ukrepi (Stronza in drugi, 2019). Ta praksa redko uporablja načela ekoturizma, kjer je poudarek na trženju kot obliki oportunitizma – izkoriščanje priložnosti za trženje sebe kot izvajalca ekoturizma, vendar brez namena živeti v skladu z visokimi cilji ekoturizma (Fennell, 2020).

Zeleno zavajanje izkorišča izjave in simbole, povezane z ekologijo, naravo in trajnostnim razvojem, vendar pogosto brez pravega pomena (Dimitrov, 2017). To otežuje trženje in raziskave ekoturizma, saj lahko nejasne razlike med turizmom in ekoturizmom vodijo do napačnih razlag ohranitvenih ciljev ter otežijo primerljivost raziskav (Stronza in drugi, 2019). Glavni razlog za ta problem je pomanjkanje razumevanja temeljnih načel ekoturizma, kar vodi v širjenje informacij, ki so deloma napačne, nepomembne ali nerazumljive, s čimer zavajajo potencialne potrošnike ter škodijo okolju in družbi (Epler Wood, 2002).

Leta 2002 je mreža strokovnjakov in popotnikov neprofitne organizacije TIES z namenom razumevanja pojma »ekoturizem« razglasila načela za pomoč in izvajanje ekoturizma, ki še vedno veljajo. Ta načela mora upoštevati vsak, ki svojo dejavnost trži kot ekoturizem, sicer pa so naslednja:

- zmanjšati je treba fizične, socialne, vedenjske in psihološke vplive,
- zagotoviti pozitivne izkušnje tako obiskovalcem kot lokalnim prebivalcem,
- zagotoviti neposredne finančne koristi za ohranjanje okolja,

- graditi okoljsko in kulturno zavest ter spoštovanje,
- ustvariti finančne koristi za lokalno prebivalstvo,
- načrtovanje, gradnja in upravljanje objektov z majhnimi vplivi na okolje,
- obiskovalcem je treba zagotoviti nepozabne interpretativne izkušnje, ki pomagajo povečati občutljivost za politično, okoljsko in družbeno klimo v lokalni skupnosti,
- prepoznati je treba pravice in prepričanja lokalnih prebivalcev v skupnosti ter z njimi sodelovati.

Mednarodna organizacija za ekoturizem navaja: »Ekoturizem združuje ohranjanje narave, skupnosti in trajnostna potovanja. To pomeni, da morajo tisti, ki izvajajo, sodelujejo in tržijo dejavnosti ekoturizma, upoštevati načela ekoturizma.« (TIES, 2015).

3 TURIZEM V KOSTARIKI

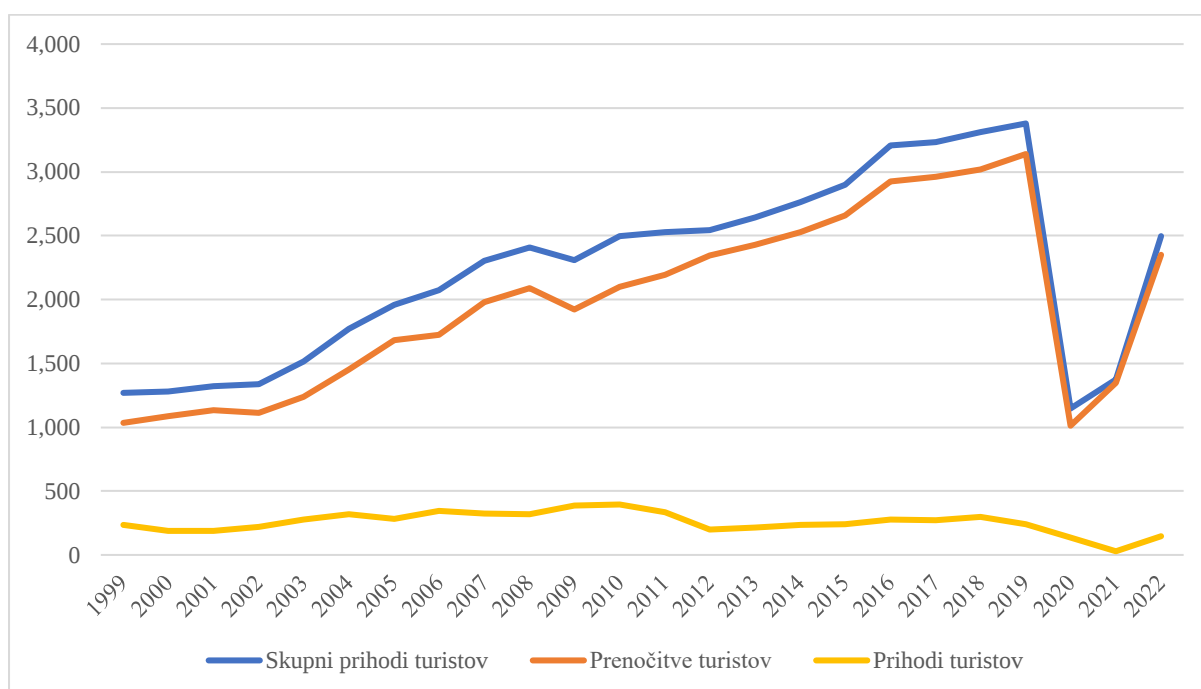
Kostarika je ena izmed priljubljenih turističnih destinacij v Latinski Ameriki z raznoliko ponudbo, ki vsako leto privablja tisoče obiskovalcev. Državo odlikujejo izjemna naravna lepota, dobro razvit sistem zaščitene območij, socialna in politična stabilnost, visoka stopnja izobrazbe ter učinkovita infrastruktura in storitve. Znana je po osupljivih plažah, deževnih gozdovih in biodiverziteti (Costa Rica Tourism Board, 2024a).

Turizem predstavlja enega ključnih sektorjev kostariškega gospodarstva, saj je eden glavnih virov dohodka. Po podatkih Centralne banke Kostarike (Banco Central de Costa Rica) turizem neposredno prispeva 6,3 % k nacionalnemu bruto domačemu proizvodu (BDP) z dodatnih 1,9 % posrednega učinka. Skupno turizem prispeva 8,2 % k BDP-ju države (ICT, 2024), v letu 2019 pa je predstavljal kar 10,4 % BDP-ja države (WTTC, 2024).

Poleg gospodarskega vpliva turizem pomembno vpliva tudi na trg dela. Približno 8,8 % vseh delovnih mest v Kostariki je neposredno povezanih s turistično industrijo. Če upoštevamo še posredne zaposlitve in proizvodne povezave, ki jih ustvarja ta sektor, postane očitno, da turizem predstavlja enega glavnih virov dohodka za številne zaposlene (ICT, 2024).

Od leta 1999 do 2019 je število turistov v Kostariki stabilno naraščalo in v letu 2019 doseglo najvišjo vrednost prenočitev – več kot 3,14 milijona, dnevnih prihodov turistov pa je bilo največ zabeleženih v letih 2009 in 2010, ko je število prihodov doseglo 400 tisoč. Leta 2020 je število turistov močno upadlo, kar je povezano z globalno pandemijo covida-19, ko so bile mednarodne potovalne omejitve močno zaostrene. V letu 2022 je Kostarika zabeležila 2,35 milijona prenočitev turistov, kar skupaj z dnevnimi prihodi predstavlja 2,5 milijonov. Število turistov v Kostariki presega povprečje prihodov turistov v primerjavi z ostalimi državami Srednje Amerike in tako ostaja Kostarika v letu 2024 najbolj iskana destinacija v podregiji (UNWTO, 2024).

Slika 2: Število prihodov in prenočitev turistov v Kostariki (v 1000)

Vir: UNWTO (2024).

Obseg turizma v Kostariki narašča iz več razlogov, med katerimi so visoka stopnja varnosti, naravno okolje ter raznolikost aktivnosti, od opazovanja prostoživečih živali in raziskovanja deževnih gozdov do obiska plaž in vulkanov. Kostarika je zaradi svoje obilice naravnih lepote in ekološkega turizma ena izmed najbolj priljubljenih turističnih destinacij na svetu. Poleg tega ima Kostarika eno izmed najbolj raznolikih pokrajin na svetu, zaradi česar je idealna za razvoj rekreacijskih objektov na prostem, kot so nacionalni parki in ostala ohranitvena območja (Modor Intelligence, 2023).

Čeprav je Kostarika majhna država z 5,1 milijoni prebivalcev (Parker in ostali, 2024), varuje 5 % obstoječe biotske raznovrstnosti na celem svetu, ki je zaščitena z nacionalnim sistemom ohranitvenih območij, ta pa ohranja 26 % nacionalnega ozemlja (Costa Rica Tourism Board, 2024a). Med vsemi latinskoameriškimi državami je Kostarika – glede na svojo velikost – razvila največji sistem nacionalnih parkov. Ti parki vključujejo širok spekter ekosistemov, kot so tropski deževni gozdovi (nacionalna parka Corcovado in Manuel Antonio), oblačni gozdovi (Monteverde), suhi gozdovi in pritlikavi gozdovi. Drugi parki vključujejo aktivne vulkane, gnezdišča želv (nacionalni park Tortuguero, Playa Grande in Ostional National Wildlife Refuge) in koralne grebene (nacionalni park Cahuita). Ti parki privabljajo mednarodne turiste po vsem svetu, saj so znani po svoji vegetaciji in divjih živalih (Parker in ostali, 2024).

4 RAZVOJ EKOTURIZMA V KOSTARIKI

Kostarika je primer zelo uspešne turistične dejavnosti, ki temelji na majhnih, lokalno vodenih prenočiščih in hotelih, tesno povezanih z lokalnimi skupnostmi in naravnim okoljem. Močna vladna podpora in vključenost lokalnih skupnosti v naravno bogatem ekosistemu sta dejavnika, ki zagotavljata potencial za uspešen koncept ekoturizma (Courvisanos, 2000). Velik poudarek posvečajo izobraževanju turistov, ustvarjanju okoljske zavesti, zagotavljanju sredstev za ohranjanje okolja in prispevanju h gospodarskemu razvoju lokalnih skupnosti, kar so glavne značilnosti ekoturizma. Osredotočenost na floro, favno in kulturno dediščino destinacije pa pripomore k zagotavljanju minimalnega vpliva na okolje (Garg, 2023).

Raziskovalci so z analizami sprememb rabe zemljišč pokazali, da ekoturizem v Kostariki zmanjšuje degradacijo tal in spodbuja neto pogozdovanje. Etnografske raziskave v istih regijah so potrdile večji gospodarski potencial in podporo zaščitenim območjem med lokalnim prebivalstvom (Stronza in drugi, 2019).

4.1 Kronološki pregled razvoja ekoturizma v Kostariki

Zaradi svoje bogate narave je Kostarika privabljala tudi k intenzivnemu sekanju gozdov, gojenju, monokulturnim nasadom kmetijskih proizvodov in sčasoma tudi k prekomernemu razvoju lepih peščenih plaž, kar je povzročilo uničenje narave v 50. letih prejšnjega stoletja. Med letoma 1940 in 1980 je država izgubila 2,5 milijona hektarjev gozdov, v 70. letih prejšnjega stoletja približno 60.000 hektarjev letno. Hkrati se je hitro razvijal obalni turizem, izboljševala se je prometna infrastruktura, kar je z dokončanjem železniških prog in širitvijo avtocest omogočilo lažji dostop do pacifiških plaž Guanacaste, ki so postale pomembno turistično središče. Leta 1957 pa je odprtje sodobnega mednarodnega letališča še dodatno olajšalo dostop turistom (Jones in Spadafora, 2017).

Leta 1985 je nacionalna zakonodaja sprejela paket davčnih olajšav, zagotovljenih prek kostariškega inštituta za turizem (v nadaljevanju ICT, Instituto Costarricense de Turismo) za obsežne naložbe v turizem, ki so se osredotočale predvsem na trženje. Uvedli so davke na nepremičnine in uvozne dajatve za gradbene materiale in vozila. Revščina in nestabilnost Srednje Amerike sta takrat negativno vplivali na turistično dejavnost Kostarike (Jones in Spadafora, 2017).

V sredini 80. let prejšnjega stoletja se je prepoznavnost države razvila tudi med biologi in naravovarstveniki, ki so začeli graditi organizacije in nacionalne parke, ki so služili kot glavni zagon ekoturizmu. Poleg spodbujanja ohranjanja in zaščite naravnega okolja so znanstveniki pomagali oblikovati tudi idejo o ekoturizmu. Ameriški biolog Kenton Miller in njegov študent Gerardo Budowski sta se zavzela za načrtovanje nacionalnih parkov z namenom spodbujanja »ekorazvoja« (Miller, 1989). Borila sta se proti temu, da bi morala biti biološko dragocena gozdna in morska območja zaprta za turiste. Zavzemala sta se za

razmerje med neizkoriščeno rabo zemljišč in varstvom narave, v katerem bi ustvarili prihodek in vodili k temu, da bi skupnost sprejela ohranjanje neokrnjene narave namesto kmetijskega razvoja. Konec 80. let prejšnjega stoletja se je sistem nacionalnih parkov preusmeril od varovanja narave k ekoturizmu, ob čemer so prišlo do spoznanja, da je treba v finančne koristi parkov vključiti tudi lokalno prebivalstvo (Jones in Spadafora, 2017).

Države Srednje Amerike so se soočale s finančnimi težavami zaradi neobvladljivih dolgov, ki so jih odplačevale v lokalni valuti prek vlaganj v naravovarstvene projekte. Kostarika je med letoma 1987 in 1989 postala pionir v teh transakcijah, pri čemer je sredstva usmerila v ohranjanje naravnih parkov, izobraževanje in trajnostni razvoj. Čeprav so te zamenjave pokrile le del dolga, so pomembno prispevale k varovanju narave in krepitvi naravovarstvenih institucij (Global National Parks, brez datuma). Leta 1993 je turizem postal glavni izvozni sektor in najpomembnejši vir tujih prihodkov v državi, s čimer je prehitel izvoz banan (Honey, 2008). Kljub hitri rasti turizma so uspeli javni in zasebni parki ter rezervati skupaj zaščititi več kot četrtno površine Kostarike (Sterling, 1999). Za razvoj ekoturizma v Kostariki je bila pomembna tudi izvolitev predsednika Joséja Marie Figueresa leta 1994, ki se je zavzemal za okoljske obljube in naložbe v ekoturizmu (Schultis, 2018).

4.2 Ukrepi za razvoj ekoturizma

Vlada Kostarike se je zavezala k izvajanju politik trajnostnega gospodarskega razvoja, osredotočenih na obravnavo ranljivosti Kostarike na podnebne spremembe in širitev proizvodnje obnovljive energije (OECD, 2018). Leta 1994 je Kostarika začela s programom, katerega cilj je bil zaustaviti krčenje gozdov in s tem doprinesti k razvoju ekoturizma, zato je uvedla naslednje ukrepe (Courvisanos, 2000):

- uvedba novega davka na emisije, katerega namen je obnoviti tropske gozdove na neuporabnih pašnikih za živino,
- uvedba novega davka na električno energijo (z davčnimi olajšavami za učinkovite električne naprave) za spodbujanje varčevanja z energijo,
- zamenjava elektrarne na kurilno olje z novo geotermalno elektrarno,
- ustavitev gradnje okolju nevarne papirnice in pristanišča,
- zaveza, da bodo podvojili velikost kostariških nacionalnih rezervatov in rezervatov za divje živali na približno 25 odstotkov površine države,
- podpora Nacionalnemu inštitutu za biotsko raznovrstnost (INBio),
- selektivno kmetovanje, ki se uporablja za tržne proizvode namesto za krčenje gozdov,
- izobraževalni program, pri katerem zaposleni v varstvenih parkih šestkrat letno izvajajo celodnevne terenske ure biologije za srednješolce,
- spodbujanje ohranjanja deževnega gozda v zasebni lasti in njegove uporabe kot ekoturistične destinacije.

Z gospodarskega vidika so ti ukrepi povečali prihodke od ekoturizma, da je postal največji izvozni zaslužek države ter s tem prehitel kmetijstvo. Z ekološkega vidika je povečana

površina zemlje, namenjena nacionalnim parkom, omogočila življenje več kot petsto tisoč vrstam živali. Namen zgornjih ukrepov je nadzorovano in trajnostno sekanje gozdov v podporo turistični, kemični in farmacevtski industriji. Prav tako je namen teh ukrepov zvišati bruto domači proizvod in območja gozdov, hkrati pa zmanjšati onesnaževanje jezer in rek, uničevanje grebenov in omejiti ribolov (Courvisanos, 2000).

V razvoj ekoturizma se vključuje več deležnikov in institucije so eden izmed njih. Vlada, institucije in lokalno prebivalstvo imajo usklajene cilje glede prihodnosti turizma v Kostariki in si med seboj pomagajo že od začetka razvoja. Omenila bi še nekaj pomembnih institucij in posameznikov, saj so zagotavljali tudi izobraževanje o biologiji in ohranjanju narave ter podporo ustanovitvi nacionalnih parkov in zasebnih rezervatov. Mednje sodijo American Institute for Cooperation on Agriculture (IICA, kasneje znan kot CAITE), ki je glavni vir znanstvenega razumevanja kostariške biotske raznovrstnosti in ohranitvenega aktivizma; Caribbean Conservation Corporation, prva nevladna organizacija, ki je pomagala zagotoviti sredstva za zaščito gnezd morskih želv v Tortuguero; Tropical Science Center (TSC), ki je bil zasnovan za izvajanje raziskav v biologiji, agronomiji in gozdarstvu ter posvetovanje z drugimi organizacijami; Organization for Tropical Studies (OTS), ki je ustanovila raziskovalne postaje za tropske biologe; Olof Wessberg in Karen Mogensen pa sta zagotovila sredstva mednarodnih naravovarstvenih nevladnih organizacij za zaščito regije Cabo Blanco na polotoku Nicoya. To je leta 1965 postal prvi uradno zaščiten biološki rezervat v državi.

5 OHRANITVENA OBMOČJA KOSTARIKE

Ohranitvena območja veljajo za pomembna območja pri ohranjanju biotske raznovrstnosti. Ta območja veljajo kot zatočišča za ogrožene in ranljive vrste živali in rastlin ter vključujejo približno 15,4 % kopnega in 3,4 % oceanskega območja po vsem svetu. Ohranitvena območja so s poudarkom na ohranjanju naravnega okolja privlačna za koncept ekoturizma, ki temelji predvsem na naravnih znamenitostih (Ramírez in Santana, 2018).

Skozi participativno načrtovanje, informiranje in izobraževanje, sodelovanje in lokalne koristi ohranitvena območja izpolnjujejo potrebe družbe. Podjetjem zagotavljajo številne gospodarske, kulturne, izobraževalne in duhovne koristi. Ta območja izpolnjujejo regulacijske funkcije podnebja, atmosfere in oceanov, ščitijo povodja ter erozijo obale in tal ter posledično zagotavljajo osnovne surovine za vsakdanje življenje pa tudi visokokakovostno hrano in vodo. Poleg tega spodbujajo rekreacijo in turizem ob zagotavljanju izobraževalnih in znanstvenih informacij, ob tem pa lahko obiskovalci uživajo v lepotah teh območij. Ta koncept turizma ustvarja pomemben dohodek za lokalno in nacionalno gospodarstvo (SINAC, 2024; Global National Parks; brez datuma).

SINAC – nacionalni sistem ohranitvenih območij Kostarike

SINAC (Sistema Nacional de Áreas de Conservación), nacionalni sistem ohranitvenih območij Kostarike, ki jih upravlja ministerstvo za okolje in energijo (MINAE, Ministerio de Ambiental y Energia), združuje vede o gozdarstvu, divjih živalih, varovanju območij ter zaščiti in ohranjanju voda. Odgoren je za politiko, načrtovanje in izvajanje procesov za doseganje trajnostnega razvoja narave in njenih virov. Sestavlja ga enajst območij, ki predstavljajo poseben pomen za ekosistem, obstoj ogroženih vrst, vpliv na razmnoževanje ter njihovo zgodovinsko in kulturno vrednost.

Kostarika je uvedla ta sistem za podporo pri upravljanju obsežnega omrežja, ki vključuje 170 ohranitvenih območij in pokriva skoraj več kot 26 % kopnega v državi. Med temi 186 ohranitvenimi območji je 30 nacionalnih parkov, 49 zatočišč za divje živali, 12 bioloških in gozdnih rezervatov, 11 mokrišč in 33 drugih ohranitvenih območij (UNEP-WCMC, World Conservation Monitoring Centre in IUCN, International Union for Conservation of Nature, 2024).

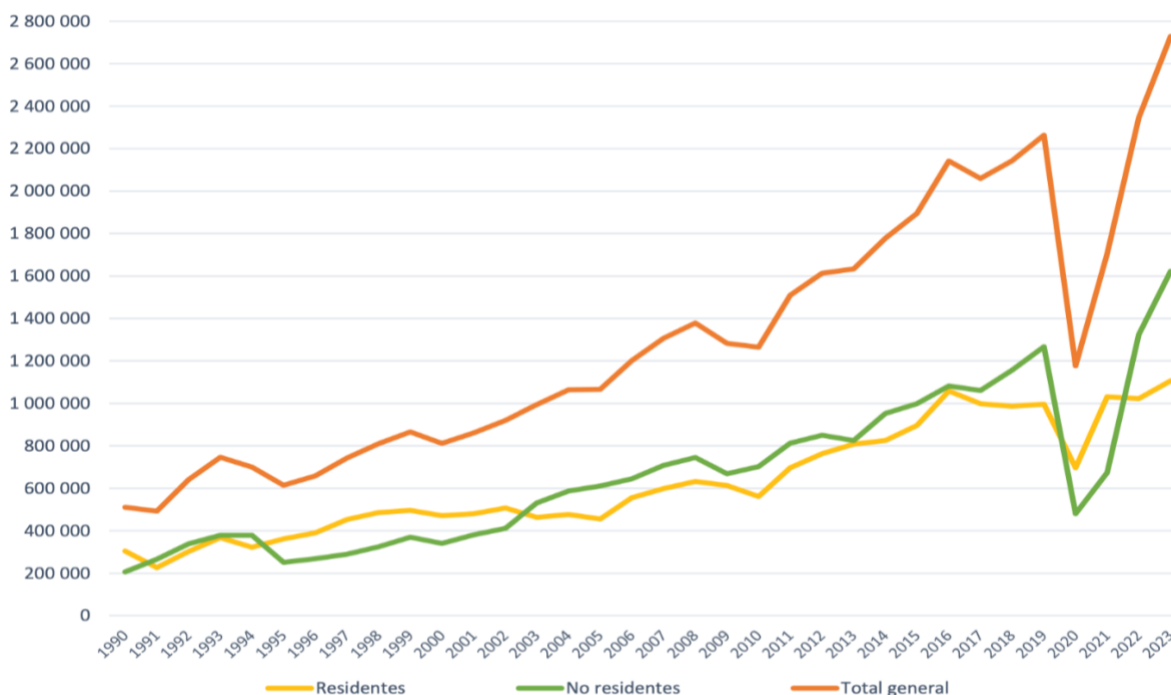
Namen nacionalnega sistema SINAC je olajšati, načrtno spodbuditi in ustvariti nove priložnosti za rekreacijo in vrste turizma, katerih cilj je ohranjanje okolja, s tem pa omogočiti nepozabne izkušnje v naravnih okoljih ter razumevanje njihovih procesov in pomena za lokalni, nacionalni in regionalni razvoj (SINAC, 2024). Ko bolje razumemo, kako regionalni procesi vplivajo na ekološke skupnosti in njihovo dinamiko ter kako politični in gospodarski dejavniki podpirajo zaščiteni območja, postaja jasno, da so ta območja pravzaprav kompleksni socialno-ekološki sistemi. Ti sistemi se odzivajo na različne ekološke, družbene in politične vplive ter nanje tudi vplivajo (Cumming in drugi, 2017).

5.1 Turizem v ohranitvenih območjih Kostarike

Ohranitvena območja imajo ključno vlogo pri zaščiti biotske raznovrstnosti planeta in spodbujanju blaginje. Turizem v ohranitvenih območjih lahko izjemno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti s krepitvijo ozaveščenosti in naložbami v varstvo narave. Poleg tega lahko lokalnim skupnostim zagotovi številne možnosti za preživetje. Vendar pa lahko turizem, če ni pravilno upravljan, povzroči tudi negativne okoljske učinke, kot so izguba biotske raznovrstnosti, zmanjšanje poroznosti tal in družbeni konflikti med deležniki v ali okoli zaščenih območij (Zhang in drugi, 2022).

Prihodi mednarodnih turistov v Kostariko so skozi leta naraščali in v letu 2019 so – tik pred pandemijo covid-19 – dosegli več kot 3,4 milijona. V tem letu je več kot 1,3 milijona teh turistov obiskalo ohranitvena območja, kar potrjuje dejstvo, da igra ekoturizem ključno vlogo v turistični industriji države. Posebej izrazit je bil ta porast v zadnjih treh letih pred pandemijo covid-19, kar nakazuje na vedno večje zanimanje turistov za naravne lepote in ohranjeno okolje, kar Kostarika ponuja.

Slika 3: Obisk ohranitvenih območij SINAC v letih 1990–2023

Vir: ICT (2024).

Slika 2 (v tretjem poglavju) in slika 3 izpostavita vpliv pandemije covida-19 na turizem. Vidimo lahko, da je obisk ohranitvenih območij hitreje okreval kot skupni prihodi turistov, kar kaže na povečan interes za ekoturizem. Čeprav splošno število prihodov turistov v Kostariko v letu 2022 še ni doseglo enakega števila kot v letu 2019, pa je obisk ohranitvenih območij to število že presegel, kar je pozitiven znak za prihodnji razvoj ekoturizma v državi.

5.2 Nacionalni parki

Do leta 1980 je imela Kostarika eno najvišjih stopenj krčenja gozdov na svetu. Danes je 26 % kostariške zemlje zaščitene, velik del te pa predstavljajo nacionalni parki (SINAC, 2024). Nacionalni parki veljajo za kraje, ki ponujajo možnosti za telesno, duševno in duhovno osvežitev ter ohranjajo elemente divjine. Po definiciji IUCN je nacionalni park razmeroma veliko območje:

1. kjer eden ali več ekosistemov zaradi človekovega izvoza in poselitve niso bistveno spremenjeni, kjer so rastlinske in živalske vrste, geomorfološka območja in habitati posebnega znanstvenega, izobraževalnega in rekreativnega pomena;
2. kjer je najvišji pristojni organ države sprejel ukrepe za preprečitev oz. čimprejšnjo odpravo izkoriščanja na celotnem območju in za učinkovito uveljavljanje spoštovanja ekoloških, geomorfoloških ali estetskih značilnosti;
3. kamor je pod posebnimi pogoji dovoljen vstop obiskovalcem za navdihujoče, izobraževalne, kulturne in rekreativne namene.

Brez nacionalnih parkov bi bil ekoturizem v Kostariki manjši in bolj negotov (Morris, 2017). Ti nacionalni parki in zasebni rezervati so učinkovito rešili velike gozdne površine pred množičnim sekanjem gozdov in preusmeritvijo v kmetijstvo. Način pridobivanja dohodka je v glavnem posledica manjšega naravoslovnega ekoturizma, medtem ko še vedno ohranjajo divjino in naravo. Ljudje morajo plačati za privilegij opazovanja eksotičnih, barvitih in pogosto ogroženih vrst, ki bivajo znotraj ogromnih naravnih gozdov ali drugih habitatov. S predanostjo Kostarike po trajnostnem ravnanju nacionalni parki ustvarjajo sredstva za prihodnje projekte ohranjanja in vzdrževanje parkov (Kleszczynski, 2016). Na sliki 4 je predstavljen zemljevid nacionalnih parkov in rezervatov v Kostariki.

Slika 4: Zemljevid nacionalnih parkov in rezervatov v Kostariki

Vir: *Costa Rica Guide po Toucan Tours* (brez datuma).

6 ŠTUDIJA DOBRIH PRAKS V KOSTARIKI NA PRIMERU NACIONALNIH PARKOV

To poglavje zajema analizo treh izbranih študij primerov s področja nacionalnih parkov v Kostariki. Osredotoča se na delovanje teh parkov ter in na izzive, s katerimi se soočajo. Poleg tega vključuje medsebojne primerjave, ki omogočajo boljše razumevanje raznolikosti in skupnih značilnosti teh naravnih območij.

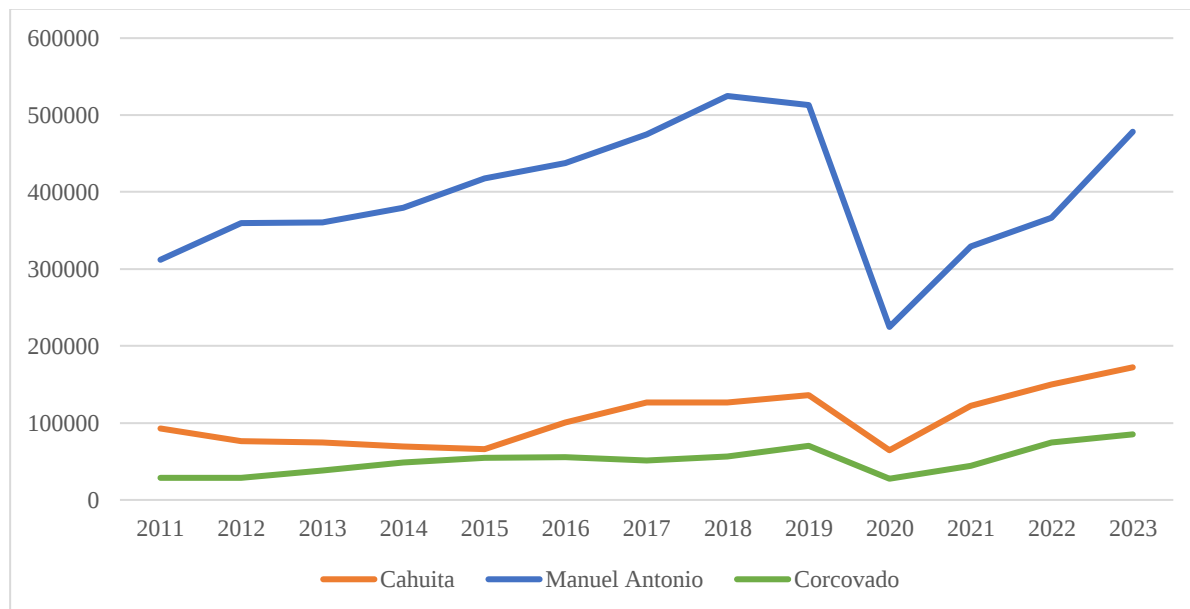
Razlog, zakaj sem si izbrala ravno nacionalne parke, je ta, da predstavljajo primer, kjer se je koncept ekoturizma v Kostariki najizraziteje razvijal. Gre za načrtovan razvoj, podprt s pomočjo vlade, ter za turistični sistem, v katerega so vključeni tudi lokalni prebivalci. Skupaj ustvarjajo celovito ponudbo za manjše skupine obiskovalcev, ki poteka v neokrnjenem naravnem okolju. Vključuje izobraževanje, ki obiskovalcem ponuja poglobljeno razumevanje flore in favne in kaže pomen ohranjanja okolja, hkrati pa omogoča koristi za

lokalne skupnosti s spodbujanjem njihovega aktivnega sodelovanja in razvoja trajnostnih virov dohodka. Pri izbiri sem si prizadevala, da so izbrani parki geografsko in glede na ponudbo dokaj podobni. Hkrati sem pri tem upoštevala tudi možnost uporabe primarnih virov, kar mi je omogočilo pridobivanje neposrednih in zanesljivih podatkov.

V nadaljevanju predstavljam študijo primera, primerjavo in opredelitev izzivov treh nacionalnih parkov v Kostariki. Na polotoku Osa leži nacionalni park Corcovado, ki je znan po edinstveni biotski raznovrstnosti kot eden zadnjih ostankov nizinskega tropskega deževnega gozda na svetu. Nacionalni park Cahuita se nahaja na karibski obali province Limón, medtem ko je v provinci Puntarenas eden izmed najbolj obiskanih parkov v državi nacionalni park Manuel Antonio.

Slika 5 prikazuje analizo prihodov turistov za vse tri parke od leta 2011 do 2023. Manuel Antonio izstopa kot najbolj obiskan park v primerjavi z nacionalnima parkoma Cahuita in Corcovado. Število obiskovalcev v MANP med letoma 2011 in 2019 je hitro in nenehno rastlo v primerjavi s Cahuito in Corcovadom, ki sta doživela počasnejši porast. To kaže na njegovo močno privlačnost za turiste v MANP, saj zaradi svoje naravne lepote, dostopnosti in raznolikih ekosistemov predstavlja osrednjo destinacijo za obiskovalce. Pandemija covid-19 je v letu 2020 močno vplivala na obisk v vseh parkih, vendar je bil padec števila obiskovalcev v MANP izrazitejši – z več kot pol milijona (v letu 2019) na 224 tisoč (v letu 2020).

Slika 5: Število prihodov turistov v nacionalne parke Cahuita, Manuel Antonio in Corcovado

Vir: ICT (2024).

Število obiskovalcev v parkih Cahuita in Corcovado se postopoma povečuje, MANP pa izstopa z večjim številom, saj je v letu 2023 dosegel skoraj pol milijona prihodov. Največje

število obiskovalcev, ki sta ga dosegla Corcovado in Cahuita, je bili v letu 2023, in sicer 85 tisoč in 172 tisoč obiskovalcev. Ta dva parka sta po pandemiji covida-19 postala atraktivnejša kot pred njo, kar se odraža v povečanem številu obiskovalcev. Po drugi strani pa MANP, čeprav se je število turistov po pandemiji covida-19 povečalo, še ni dosegel ravni iz leta 2019.

6.1 Nacionalni park Manuel Antonio

Nacionalni park Manuel Antonio (Manuel Antonio National park, v nadaljevanju MANP), ustanovljen leta 1972, je dokaz predanosti Kostarike po ohranjanju ene izmed najbolj biotsko raznolikih regij na svetu. Kljub temu da je najmanjši nacionalni park v državi in meri le 683 hektarjev, ponuja mešanico deževnega gozda, neokrnjenih plaž in koralnih grebenov, ki ustvarjajo zatočišče naravne lepote, sam gozd pa je zatočišče za vrsto prostoživečih živali (Manuel Antonio park, 2024). Park je sestavljen iz sistema pohodniških poti, kar omogoča velikemu številu obiskovalcev enostavno raziskovanje skozi deževni gozd, ki vodi do različnih plaž za kopanje in potapljanje (Van Fleet in White, 2020).

V zadnjih letih je MANP najbolj obiskano zaščiteno območje v Kostariki s skoraj pol milijona obiskovalcev v letu 2023 (ICT, 2024). Zaradi omejene velikosti parka in velikega povpraševanja po obiskovanju se pojavi problem masovnega turizma, s tem pa tudi številni izzivi, kako ohranяти ekoturizem in zaščititi naravno okolje. Zaradi velikega števila obiskovalcev se park sooča z obremenjeno infrastrukturo, kot so poti, parkirišča in sanitarije, kar vodi v degradacijo naravnega okolja. Povečuje se tudi količina odpadkov, hrup in svetlobno onesnaženje, kar negativno vpliva na prostoživeče živali in ekosisteme (Tico Times, 2023b).

Obiskovalcem je dovoljeno samostojno raziskovanje parka z omejenim nadzorom, kar omogoča veliko možnosti za interakcijo z divjimi živalmi. V parku so na voljo vodeni ogledi, vendar večina obiskovalcev to območje raje samostojno raziskuje. Slednje povzroča izzive pri uveljavljanju pravil in predpisov, saj zaradi omejenih proračunskih sredstev in pomanjkanja osebja ni mogoče učinkovito nadzorovati in preprečevati neprimernega vedenja. Čeprav so pravila jasno objavljena po celotnem parku in na vhodu, se pogosto obravnavajo kot zgolj »priporočila« in so večinoma predstavljena le z informacijskimi tablami (Littlejohn, 2018). Nenadzorovana intenzivna uporaba pohodnih poti pa prispeva k eroziji tal, poškodovanju rastlinskih vrst in zmanjšanju biodiverzitete, za kar bi lahko rekli, da gre prej za masovni turizem kot za koncept ekoturizma (Tico Times, 2023b). Hranjenje divjih živali v MANP je bilo uradno prepovedano decembra 1992. Kljub temu je bila praksa hranjenja omejena šele aprila 2016 z uvedbo novih pravil, ki prepovedujejo vstop v park s kakršno koli hrano ali pijačo, pod pogoji in izjemami, ki jih določi uprava parka (SINAC, 2024).

6.2 Nacionalni park Cahuita

Nacionalni park Cahuita leži na karibski obali province Limón in je povezan z mestom Cahuita. Ponuja različne dejavnosti, vključno s snorkelingom v koralnih grebenih, opazovanjem divjih živali in uživanjem na plažah. Poudarek je na raziskovanju morskih ekosistemov in uživanju v kombinaciji obalnih in vodnih dejavnosti. Obseg parka meri 1.067,9 hektarja zemlje in 22.400 hektarjev morskega območja (SINAC, 2024) in je v primerjavi z MANP večji, zaradi bolj oddaljene lokacije od glavnega letališča pa tudi manj dostopen. To posledično pomeni manj obiskovalcev (172 tisoč v letu 2023) in manj možnosti za preobremenjenost, zato je nadzor nad obiskovalci lažji in doslednejši.

Leta 1970 je bil z ustanovitvijo nacionalnega spomenika Cahuita določen namen zaščite koralnega grebena, leta 1978 pa je bil spomenik razglašen za nacionalni park, ki velja za najbolje ohranjen koralni greben na območju Kostarike in Karibov. Leta 1998 je bil ustanovljen upravni odbor nacionalnega parka Cahuita, ki ga sestavljajo člani lokalnih organizacij in predstavniki SINAC. Ta odbor razvija ukrepe za ohranjanje in trajnostno rabo različnih ekosistemov parka, s čimer pomembno prispeva k razvoju skupnosti. Park Cahuita je dober primer ekoturizma, kjer se poleg varovanja naravnih virov in biotske raznovrstnosti v ohranjanje naravne in kulturne dediščine aktivno vključujejo tudi lokalne skupnosti.

Z vodenimi ogledi manjših skupin je v parku poskrbljeno za izobraževanje obiskovalcev o okolju in tudi za živali ter rastline, ki v njem bivajo. Vsi vodiči in organizatorji so usposobljeni na Nacionalnem inštitutu za usposabljanje (INA) in akreditirani pri Kostariškem inštitutu za turizem (ICT) za zagotavljanje vodenja in storitev obiskovalcem (SINAC, 2024). Park Cahuita je mogoče obiskati s spremstvom vodiča, dovoljeno pa je tudi samostojno raziskovanje parka. Osebe parka strogo nadzira, ali obiskovalci dosledno upoštevajo predpisana pravila. Lokalni prebivalci prispevajo k vzdrževanju okolja in kot oskrbovalci parka na vsakem koraku ozaveščajo obiskovalce, da se držijo pravil, ki jih je določila vlada.

6.3 Nacionalni park Corcovado

Nacionalni park Corcovado se nahaja na jugozahodnem delu Kostarike, to je na polotoku Osa. Je eden izmed najbolj edinstvenih ekosistemov Srednje Amerike, ki ščiti 42.560 hektarjev plitvih lagun, močvirij, rek, pragozdov ter 46 kilometrov peščenih plaž. Na obsežnem ozemlju lahko obiskovalci opazujejo približno 6.000 žuželk, 500 dreves, 367 ptic, 140 sesalcev, 117 dvoživk in plazilcev ter 40 vrst sladkovodnih rib. Park ima številne pohodniške poti, v njem pa je možno tudi prenočiti (Costa Rica Tourism Board, 2024b). V parku ni cest; samo pohodniške poti so, zato je raziskovanje parka možno samo peš (Van Fleet in White, 2020).

Od glavnega mesta San Jose je park oddaljen dobrih šest ur vožnje z avtom po slabo vzdrževanih ovinkastih cestah, zato to območje izpusti veliko turistov. Polotok Osa ima tudi

svoje letališče, kar omogoča turistom, da do tja letijo, vendar so letala, ki do tja letijo, majhna in turisti jih doživljajo kot nezanesljiva prevozna sredstva in jim ne zaupajo. Zaradi oddaljenosti in težkega dostopa do notranjosti parka velja Corcovado za enega najbolj neokrnjenih parkov v državi, kjer se gozdna drevesa dvigajo nad potmi, pticami in divjimi živalmi (Van Fleet in White, 2020). Čeprav je nacionalni park Corcovado priljubljena destinacija za obiskovalce, njegova oddaljena lokacija prispeva k temu, da je obisk številčno nekoliko manjši primerjavi z dostopnejšimi parki, kot sta MANP in nacionalni park Cahuita. V letu 2023 je Corcovado obiskalo nekaj več kot 85 tisoč ljudi (SINAC, 2024).

Vsakdo, ki želi obiskati park, potrebuje za vstop certificiranega vodiča z licenco, ki se je že vnaprej prijavil pri službi parka, saj je lahko hoja po parku nevarna. Tudi zunanji vodiči z licenco niso dovoljeni, saj morajo dobro poznati ekosisteme parka in so odgovorni za zagotavljanje varnosti in spoštovanje smernic za ohranjanje narave (SINAC, 2024). Na poti so številni rečni prehodi, ob obali je večina prehodov možna samo ob oseki, v notranjosti pa nekatere poti prečkajo reke, kjer voda seže do pasu. V parku bivajo tudi živali, ki so lahko za človeka nevarne, kot so kače, krokodili, v morju so tudi morski psi. Opice in ostale živali niso vajene ljudi, zato je potreben popoln nadzor nad obiskovalci z nujnim spremstvom vodiča (Pacific Trade Winds, brez datuma). Posledično je tudi cena za vstop v park višja v primerjavi z MANP in parkom Chautia.

V Corcovado je mogoče vstopiti skozi šest različnih sektorjev: Sirena, La Leona, San Pedrillo, Los Patos, Los Planes in El Tigre. Vsak sektor ima svoje poti skozi park, ki obiskovalcem omogočajo različno izkušnjo narave. Obiskovalci lahko izbirajo med enodnevnimi ali večdnevnimi izleti, ki vključujejo različne aktivnosti, kot so dnevni pohodi z opazovanjem flore in favne, večdnevni pohodi z možnostjo prenočitve znotraj parka ter nočni pohodi, kjer se obiskovalci izobražujejo o nočnem življenju parka. Poudarek je na raziskovanju in opazovanju narave v manj motenem okolju (SINAC, 2024).

Nacionalni park Corcovado zaradi svojega velikega območja in strogimi omejitvami glede števila obiskovalcev ohranja minimalne vplive na okolje in s tem predstavlja odličen primer ekoturizma, saj dosledno upošteva vsa njegova načela. Park privablja predvsem individualne popotnike in manjše skupine obiskovalcev, kar z vodenimi ogledi omogoča večji nadzor nad obiskovalci. Nahaja se v neokrnjenem naravnem okolju, pri čemer vključuje intenzivno izobraževanje.

6.4 Ugotovitve in izzivi

Vsi preučevani parki uporabljajo pristop, ki vključuje interpretacijo in izobraževanje, kar pomembno vpliva na vedenje obiskovalcev ob njihovem prihodu. Oblike izvajanja segajo od preprostih informativnih tabel do računalniško podprtih interaktivnih sistemov ter vodenja s strani usposobljenih turističnih vodičev in nadzornikov parkov. Večina teh pristopov temelji na vedenjskih kodeksih, ki obiskovalce usmerjajo. Za zmanjšanje

negativnih vplivov obiskovalcev v parkih je pomembna utrditev okolja – z izgradnjo ali nadgradnjo poti, razglednih točk in sanitarij na močno obremenjenih območjih.

Medtem ko število obiskovalcev v parkih Cahuita in Corcovado zmerno narašča, park Manuel Antonio beleži občutno večje število prihodov letno s skoraj pol milijona prihodi v letu 2023. Glede na to, da je MANP najmanjši nacionalni park v državi, to vodi v prebremenjenost in degradacijo okolja, kar predstavlja velik izziv za njegovo ohranjanje.

Masovni turizem in regulacija

MANP se sooča s preobremenjenostjo zaradi velikega števila obiskovalcev, kar predstavlja preobremenitev naravnega okolja in ekosistemov. MINAE je že uvedlo spremembe kot odgovor na izzive, s katerimi se soočajo upravljalci MANP. Ustanovljena je bila komisija za ocenjevanje in predlaganje predlaganje rešitev pri odpravljanju organizacijske neučinkovitosti in izboljšanju poslovanja, zagotavljanju trajnostnega upravljanja parkov, spodbujanju ohranjanja in za podporo lokalni skupnosti z uravnoteženjem turizma in ohranjanjem okolja (Tico Times, 2023a). Izvedene so bile večje izboljšave sanitarij, kopalnic in kanalizacijskega sistema. Problem povečanega povpraševanja rešujejo z omejitvijo dnevnih prihodov turistov. V letu 2023 so dnevno zmogljivost zmanjšali s 3.000 na 1.200 obiskovalcev dnevno (Tucanes Tours, 2023). Za lažji nadzor nad številom obiskovalcev in učinkovito izvajanje omejitev je treba obisk MANP rezervirati vnaprej. Kot del ukrepov za ohranjanje in zaščito ekosistemov ostaja park odprt le šest dni v tednu, kar omogoča čas za obnovo in rehabilitacijo flore in favne (SINAC, 2024).

Nacionalna parka Corcovado in Cahuita sta po pandemiji covida-19 postala privlačnejša za obiskovalce, kar se kaže v povečanem številu turistov. Nasprotno pa se je število obiskovalcev v MANP po pandemiji covida-19 sicer povečalo, vendar še ni doseglo ravni iz leta 2019. To lahko nakazuje na sprejetje zgoraj omenjenih ukrepov.

Nadzor nad obiskovalci in pravili obiska parka

Kljub jasnim pravilom, zlasti v MANP, so pravila pogosto premalo spoštovana. Pomanjkanje sredstev in osebja omejuje učinkovit nadzor in izvajanje ukrepov. V parku Cahuita je nadzor nad pravili za vstop strožji in doslednejši kot v MANP. To je očitno že na vhodu v park, kjer temeljito pregledajo vsakega obiskovalca in njegove osebne stvari, vnos prepovedanih predmetov pa je občutno manjši.

Vključenost lokalnih skupnosti

V parku Cahuita so lokalne skupnosti vključene v ohranjanje narave, kar prispeva k uspešnosti ekoturizma in trajnostnemu razvoju. Hkrati to kaže potrebo po večji vključenosti lokalnih prebivalcev v ohranitvene dejavnosti v drugih parkih.

Izobraževanje obiskovalcev

Izobraževanje turistov o pomembnosti ohranjanja naravnih virov in biotske raznovrstnosti je ključno za koncept ekoturizma, saj to prispeva k uporabi naravnih virov in zmanjševanju negativnih vplivov turizma. Tako ozavešeni turisti lažje razumejo svoje odgovornosti pri obisku ohranitvenih območij. Nacionalni park Corcovado zaradi obveznega spremstva vodiča ob vstopu vključuje intenzivno izobraževanje, ključni cilj ekoturizma.

7 SKLEP

Koncept ekoturizma stremi k zmanjšanju negativnih okoljskih, socialnih in ekonomskih vplivov tradicionalnega turizma, pri čemer spodbuja odgovorno upravljanje in vključevanje lokalnega prebivalstva ob spoštovanju in ohranjanju njihove kulture. Ekoturizem se osredotoča na opolnomočenje domačinov, ohranjanje njihove tradicije in dediščine, izobraževanje ter aktivno vključevanje v projekte, ki spodbujajo lokalni ekoturizem. Gospodarsko se ekoturizem osredotoča na podporo lokalnim skupnostim z zaposlovanjem domačinov, podporo malim lokalnim podjetjem ter zagotavljanju izobraževanja in programov za lokalne skupnosti. Če je ekoturizem izveden pravilno, turistom in domačinom ponuja izobraževalno izkušnjo o trajnosti lokalnega okolja, kulture in gospodarstva, hkrati pa ohranja domače ekosisteme in izboljšuje lokalno gospodarstvo.

Koncept ekoturizma se je začel v Kostariki razvijati v 70. letih prejšnjega stoletja in je tesno povezan z ustanovitvijo sistema nacionalnih parkov, kjer je država prepoznala vrednost svojih bogatih naravnih virov in se odločila zaščititi velik del svojega ozemlja. Sčasoma se je ta odločitev pretvorila v enega izmed najuspešnejših modelov ekoturizma na svetu, pri čemer so postala ohranitvena območja ključni mehanizem za doseganje ciljev ohranjanja ekosistemov in biotske raznovrstnosti ter primarne destinacije za rekreacijo na prostem in turizem v naravi (Cumming in drugi, 2017).

Z vzpostavitvijo nacionalnih parkov so bili uvedeni strogi varstveni ukrepi in ustrezna infrastruktura, kot so pohodne poti, informacijski centri in programi za izobraževanje turistov, ki so igrali ključno vlogo pri usmerjanju obiskovalcev k ohranjanju narave. Ekoturizem je Kostarika prepoznala kot osrednjo strategijo za trajnostni razvoj, s katero je uspela povezati varovanje okolja z gospodarsko rastjo (UNEP, 2019).

Vsak park ima svoje posebnosti, ki vplivajo na način, kako ekoturizem poteka, s poudarkom na dostopnosti, varovanju okolja in zagotavljanju kakovostnih naravnih izkušenj za obiskovalce. Dober dokaz uspešnosti upoštevanja koncepta ekoturizma je **Corcovado**, saj ponuja obsežno območje z manj obiskovalci in daje več poudarka trajnostnemu turizmu, kar obiskovalcem zagotavlja bolj neokrnjeno izkušnjo in minimalen vpliv na okolje. Z obveznim spremstvom vodiča pa se obiskovalci v majhnih skupinah izobražujejo sredi neokrnjene narave. **Cahuita** združuje obalne in morske ekosisteme z enostavnim dostopom in različnimi dejavnostmi ter majhnim vplivom na okolje zaradi dobro vodenih turističnih praks. Gre za

primer dobre prakse upravljanja parka, kjer se dosledno upoštevajo protokoli za ohranjanje neokrnjene narave, obenem pa obiskovalcem ponujajo zgleden pristop k trajnostnemu ravnanju. Nacionalni park **Manuel Antonio** je enostavno dostopen, z najmanjšim območjem in hkrati največjim številom obiskovalcev, posledično pa se soočajo s številnimi izzivi, ki jih prinaša množični turizem. Problem rešujejo z upravljanjem obiskovalcev, kar se na občutljivih naravnih območjih vse bolj prepozna kot ključen element trajnostnega razvoja turizma (Littlejohn, 2018). Iz primera dobre prakse v MANP se lahko naučimo, kako pomembna dejavnika sta menedžment in vodenje parka, kakšni so protokoli in kako pomemben je hiter odziv na zunanje dejavnike, v tem primeru na previsoko popraševanje.

Kljub temu da so bile v tej raziskavi obravnavane ključne prakse in izzivi aplikacije ekoturizma v izbranih nacionalnih parkih Kostarike, ostaja več področij, ki jih je vredno dodatno preučiti. V prihodnje bi bilo smiselno razširiti raziskavo na večje število nacionalnih parkov, da bi dobili celovitejši vpogled v upravljanje turističnih tokov v različnih delih države. Raziskave bi lahko vključile tudi primerjavo s parki v drugih državah, kjer se prav tako soočajo s podobnimi izzivi, s čimer bi Kostarika dobila vpogled v mednarodne dobre prakse. Kljub temu bi bilo smiselno raziskati, kako omejitev števila obiskovalcev, kot je pri parku Corcovado, vpliva na lokalno ekonomijo, tj. kako uravnovežiti ohranjanje naravnega okolja s potrebo po gospodarskem razvoju in podpori lokalnih podjetij in skupnosti.

LITERATURA IN VIRI

1. Buckley, R. (2009). *Ecotourism: principles and practices*. CABI.
2. Cobbinah, P. (2015). Contextualising the meaning of ecotourism. *Tourism Management Perspectives*, 16, 179–189.
3. Coria, J. in Calfucura, E. (2011). Ecotourism and the development of indigenous communities: The good, the bad, and the ugly. *Ecological Economics*, 73, 47–55.
4. Costa Rica Guide. (brez datuma). *National parks and reserves*. <https://costa-rica-guide.com/nature/parks-reserves/>
5. Costa Rica Tourism Board. (2024a). *About Costa Rica*. <https://visitcostarica.com/en/costa-rica/general-information>
6. Costa Rica Tourism Board. (2024b). *Corcovado National Park*. <https://visitcostarica.com/en/costa-rica/where-to-go/protected-areas/corcovado-national-park>
7. Courvisanos, J. in Jain, A. (2000). *Ecotourism in Costa Rica: an Economic Framework of Analysis*. Tasmania – Department of Economics.
8. Cumming, G. S., Allen, C. R., Ban, N. C., Biggs, D. in Biggs, H. C. (2015). Understanding protected area resilience: a multi-scale, social-ecological approach. *Ecological Applications*, 25(2), 299–319.
9. Dekhili, S. in Achabou, M. (2015). The perception of ecotourism. Semantic profusion and tourists' expectations. *RIMHE: Revue Interdisciplinaire Management, Homme & Entreprise*, 194(5), 3-20.

10. Dimitrov, N. V, Cvijanović, D. in Andreeski, C. (2017). *Challenges of tourism and business logistics in the 21st century »ISCTBL 2017«*. Faculty of Tourism and Business logistics, Gevgelija.
11. Epler Wood, M. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices & Policies for sustainability*. United Nations publication.
12. Fennell, D. (2020). *Ecotourism* (5. izd). Routledge.
13. Fernandes, I. (2023, 21. marec). Tourism Boom in Costa Rica's Manuel Antonio National Park: A Potential Ecological Disaster. *Tico Times*. <https://ticotimes.net/2023/03/21/tourism-boom-in-costa-ricas-manuel-antonio-national-park-a-potential-ecological-disaster>
14. Garg, A. (2022, 3. julij). Ecotourism in Costa Rica: What You Should Know. *Tico Times*. Pridobljeno 26. maja 2023 s <https://ticotimes.net/2022/07/03/ecotourism-in-costa-rica-what-you-should-know>
15. Global Ecotourism Network. (2016). *What is (not) ecotourism*. <https://www.globalecotourismnetwork.org/what-it-is-not-ecotourism/>
16. Global National Parks. (brez datuma). *National parks in Costa Rica*. Pridobljeno 16. avgusta 2024 s <https://www.globalnationalparks.com/costa-rica/>
17. Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Washington, DC: Island Press.
18. Horton, L. R. (2009). Economic and Social Impacts of Costa Rica's Ecotourism Boom. *Latin American Perspectives*, 3, 93–107.
19. Instituto Costarricense de Turismo – ICT. (2024). *Costa Rica Tourism Board: INSTITUTIONAL SITE*. <https://www.ict.go.cr/en/>
20. International Ecotourism Society – TIES. (2015). *What is ecotourism?* <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>
21. IUCN. (2014). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Pridobljeno 2. julija 2023 s <https://www.iucn.org/about-iucn>
22. Jones, G. in Spadafora, A. (2017). *Creating Ecotourism in Costa Rica, 1970–2000*. *Enterprise & Society*, 18(1), 146–183.
23. Kleszczynski, K. A. (2016). *Impacts of Ecotourism in Costa Rica: A Sustainable Alternative to Conventional Tourism*. Salve Regina University.
24. Littlejohn, K. L. (2018). Personal norms and visitor compliance: A case study of wildlife tourism in Manuel Antonio National Park, Costa Rica (doktorska disertacija). University Of Hawai'i At Mānoa.
25. Manuel Antonio park. (2024). *Welcome to Manuel Antonio Park*. Pridobljeno 23. julija 2024 s <https://manuelantoniopark.net/>
26. McManus, S. (2021). *Wax & Gold: Journeys in Ethiopia & other roads less travelled*. Nielsen.
27. Mihalič, T. (2022). *Sustainomics in Tourism: ecological, economic and political sustainability issues*. Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani.

28. Miller, A., Cox, C. in Morse, W. (2023). Ecotourism, wildlife conservation, and agriculture in Costa Rica through a social-ecological systems lens. *Frontiers in Sustainable Tourism*, 2.
29. Miller, K. R. (1989). *Planing National Parks for Ecodevelopment. Methods and Cases from Latin America*. The University of Michigan.
30. Mordor Intelligence. (2023). *Costa Rica Tourism Market Size & Share Analysis – Growth Trends & Forecasts (2024–2029)*. <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/costa-rica-tourism-market>
31. Morris, J. (2017, 20. junij). *How Ecotourism Benefits Wildlife Conservation* [objava na blogu]. Pridobljeno 28. maja 2023 s <https://reefandrainforest.co.uk/news-item/ecotourism-benefits-conservation>
32. Mustofa, M. (2022). *The Role of Ecotourism in the Social and Economic Field*. Faculty of Economic & Business, Syarif Hidayatullah State Islamic University.
33. Ocampo, L., Ebisa, J. A., Ombe, J. in Escoto, M. G. (2018, junij). Sustainable ecotourism indicators with fuzzy Delphi method—A Philippine perspective. *Ecological indicators*, 93, 874–888.
34. Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD. (2023). *Costa Rica: Macroeconomic and policy context*. Pridobljeno 26. maja 2023 s <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-energy-use-costa-rica.pdf>
35. Pacific Trade Winds. (brez datuma). *Corcovado National Park: The Definitive Travel Guide*. Pridobljeno 13. avgusta 2023 s <https://www.entercostarica.com/attractions/national-parks-and-refuges/corcovado>
36. Parker, F. D., Karnes, T. L., Stansifer, C. L. in Elbow, G. S. (2024, avgust). Costa Rica. V *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Costa-Rica>
37. Ramírez, F. in Santana J. (2018). *Environmental Education and Ecotourism*. Springer Cham.
38. Schultis, J. (2018). *The Rise of Eco-Tourism in Costa Rica and its Effects*. University of Nebraska at Kearney.
39. Sterling, E. (1999). The Green Republic: A Conservation History of Costa Rica. *Journal of Political Ecology*, 6, 186.
40. Stronza, A. L., Hunt, C. A. in Fitzgerald, L. A. (2019). Ecotourism for Conservation? *Annual review for environment and resources*, 44, 229–253.
41. Theng, S., Qiong, X. in Tatar, C. (2015). Mass Tourism vs Alternative Tourism? Challenges and New Positionings. *Études caribéennes*, 32, 31–32.
42. Tico Times. (2023a, 27. maj). *Preserving Manuel Antonio: MINAE Implements Administrative Changes*. <https://ticotimes.net/2023/05/27/preserving-manuel-antonio-minae-implements-administrative-changes>
43. Tico Times. (2023b, 28. april). *The Critical Situation of Costa Rica's Manuel Antonio National Park*. <https://ticotimes.net/2023/04/28/the-critical-situation-of-costa-ricas-manuel-antonio-national-park>
44. Tucanes tours. (2023, 29. junij). *Manuel Antonio lowers daily capacity*. <https://tucanestours.com/manuel-antonio/manuel-antonio-lowers-daily-capacity/>

45. UNEP-WCMC, World Conservation Monitoring Centre in IUCN. (2024). *Protected Planet: The World Database on Protected Areas (WDPA) and World Database on Other Effective Area-based Conservation Measures (WD-OECM)*. Cambridge, UK: UNEP-WCMC and IUCN.
46. *Ecotourism in Costa Rica: an Economic Framework of Analysis* – UNEP. (2019). *Costa Rica named 'UN Champion of the Earth' for pioneering role in fighting climate change*. UNEP.
47. United Nations World Tourism Organization – UNWTO. (2005). *Sustainable development*. Pridobljeno 5. maja 2023 s <https://www.unwto.org/sustainable-development>
48. United Nations World Tourism Organization – UNWTO. (2024). *Global and regional tourism performance*. <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>
49. Van Fleet, J. in White, R. (2020). *Essential Costa Rica*. Fodor's travel.
50. World Travel and Tourism Council – WTTC. (2024). *2024 Annual Research: Key Highlights*. <https://researchhub.wttc.org/factsheets/costa-rica>
51. Zhang, X., Zhong, L. in Yu, H. (2022, junij). Sustainability assessment of tourism in protected areas: A relational perspective. *Global Ecology and Conservation*, 35.